

6/8 60

Många socialdemokrater vidgår att en viss grad av socialisering är farlig för den politiska friheten. "Den genomsocialiserade staten är bland annat för många kulturarbetare en tanke olustig som maran", skrev nyligen en socialdemokratisk författare, Axel Strindberg. Men Strindberg, vars goda vilja att förstå motståndarnas motiv är uppenbar, tillade en för hela hans grupp av reflekterande socialister typisk anmärkning. De som kritiserade socialismen såsom farlig för friheten begärde, skrev han, att socialisterna skulle ge besked om hur långt socialiseringen enligt deras mening utan fara kunde drivas, men kritikerna saknade själva möjlighet att ange var denna punkt vore belägen.

Detta är ett missförstånd. Ingen begär något så orimligt som att riskzonen vid socialisering skall konkret utpekas. Vad man begär är ett erkännande att en sådan riskzon finns. Om detta erkännande ges, står parterna i debatten på samma grundval, och den dogmatism som på båda hållen tenderar att göra meningsskiftet irrationellt och bittert är övervunnen.

Att detta erkännande i regel icke kan uppnås beror åtminstone delvis på ett slags ideologisk eftersläpning, som på ett avgörande sätt snedvrider en stor del av den socialistiska argumentationen. Man säger att friheten skulle vidmakthållas eller vidgas i samband med en total socialisering. Men härvid influeras man i sin föreställning om ordet frihet av en synpunkt som kan ledas tillbaka till Marx, Hegel och Rousseau. Man glider mellan två skilda uppfattningar av frihetsbegreppet. Enligt den ena, här godtagna, menas med frihet legal möjlighet att exempelvis hålla möten, utge tidningar, strejka. Enligt den andra föreligger frihet då folket-gemenskapen under politisk jämlikhet har oavkortad bestämmanderätt. Den förstnämnda uppfattningen kritiserar ofta, och med viss rätt, som formalistisk: Vad har det stora flertalet, sägs det, för glädje av rätten att utge tidningar, då de inte har ekonomisk möjlighet att begagna sig av denna rätt? Men den sistnämnda uppfattningen innebär att den individuella friheten lämnas obeaktad. Icke heller i den totalsocialiserade staten kan alla utge tidningar. Tvärtom: denna rätt koncentreras hos staten, och den oerhörda makt-samling hos staten som på detta sätt äger rum medför i realiteten även en maktkoncentration inom staten, en partiets eller byråkratins diktatur. Detta frihetsbegrepp blir därför, ur individens synpunkt, helt blottat på innehåll. Den personliga friheten ersätts av myten att allt handlande härflyter ur folket, genskapen, den "allmänna viljan".

7/8

Statsminister Hansson och före utrikesministern Günther

talade på söndagen, delvis om samma saker. Båda yppade en viss irritation över debatten kring krigsårens politik och kritiken av regeringens och militärledningens uppträdande. Hr Günther betvivlade att en klarläggning av det skedda skulle förbättra stämningen mot Sverige i grannländerna. "Den gamla bitterheten och misstänksamheten tycks endast kunna förtäras av tidens långsamt gnagande tand." Till denna egenartade liknelse bör två anmärkningar fogas. Då en viss fråga, t. ex. om planen att sända frivilliga svenska officerare till Tyskland, kommit upp är det omöjligt att avfärda den med grundsatsen att det inte är lönt att rota i saken. Det ligger i den fria debattens natur att fortsätta till dess klarhet vunnits eller till dess man blivit förvissad om att klarhet ej står att vinna. Vidare: det är sant att avslöjanden från krigsåren icke alltid förbättrar stämningen i våra grannländer; av uppenbara skäl kan resultatet stundom bli det motsatta. Men sådant läget nu är lär man i stort sett kunna räkna med att klarheten är av godo; den svenska regeringen betonar ju att den icke har några hemligheter av betänklig natur på sitt samvete, och sanningen tjänar till att undanröja de många oklara och farliga misstankar som frodas i dunklet.

Hr Hansson har naturligtvis rätt då han säger det vara absurd att söka uppdelna de nordiska folken i "får och getter, goda och dåliga, hjältar och stackare". Men som vanligt går han förbi de frågor som verkligen kan och bör diskuteras och stannar vid självklarheter utan reellt intresse. Det är icke underligt om en kritisk stämning framträder i grannländerna inför vissa sidor av den svenska politiken, t. ex. hr Günthers lyckönskningar till Finland på hösten 1941 eller hr Hanssons inskrifande för att nedtona Landsorganisationens protest mot grymheterna i Norge. Och framför allt har den man som gjort hr Vougt till svensk försvarsminister en svag ställning då han tillbakavisar kritik från dansk och norsk sida.

Det är tyvärr typiskt att statsministern i de anmärkningar som riktas mot regeringen in fråga om utrikespolitiken ser ett valtekniskt knep. Allt blir för honom taktik, finter, spel. Förstår han icke i vissa lugna ögonblick att en mängd människor ännu är så egendomligt beskaffade att de kan diskutera moraliska och politiska problem utan att tänka i partiklichéer, utan att räkna med utsikten att vinna eller risken att förlora röster?

En nation hos läkaren

EN SVENSK LÄKARE, dr Sven Hedenberg, har gjort ett försök att behandla det tyska folket som en nervsjuk patient; han vill analysera de företeelser som betingat nazismens uppkomst och herravälde (*Tyskland som psykiatriskt problem*, Natur och Kultur, 3: 25). Boken är sympatisk genom sitt allvar och sin ärliga strävan till lidelsefri prövning. Den innehåller icke heller så påtagliga orimligheter som vissa tidigare försök på området, t. ex. av Wilhelm Reich och Ingjald Nissen. Men hela den genre arbetet representerar är förfelad, och författarens ohållbara förutsättningar och bristande historiska sinne driver honom ständigt till godtyckliga eller skeva omdömen.

Mest vilseledande är föreställningen att det tyska folket utgör en enhet av samma art som en person. Då man skall analysera en enskild människas karaktär, skriver dr Hedenberg, måste man analysera hennes anlag och utveckling, och samma förfaringssätt bör tillämpas på staterna och folken. Vad anlagen beträffar talas om att olika rasegenskaper finns och att det är tänkbart att t. ex. det starka slaviska inslaget lever kvar i en tendens hos tyskarna till blind lydnad. Vid denna totalt godtyckliga tankegång stannar författaren dess bättre endast ett ögonblick, dock tillräckligt länge för att komma med flera oriktiga påståenden, såsom att judarna skulle vara en ras med särskilda rasegenskaper — en uppfattning som icke ens nazistiska teoretiker har svalt. I huvudsak uppehåller han sig vid det tyska folkets historia såsom orsak till dess nuvarande fördärv. Naturligtvis är det riktigt att vissa speciella handlingsmönster, alltså vad som i dagligt tal kallas folkkaraktärer, utbildas i anslutning till kollektiva upplevelser. Men författaren tror uppenbarligen att på detta sätt vissa karaktärsdrag i biologisk mening utformats, vilket är en absurditet, såvida man icke utgår från den utdömda hypotesen om förvärvade egenskapers ärftlighet. Den icke klart utsagda men klart förutsatta slutsatsen av hans framställning måste bli att nyfödda tyska barn har större anlag för sadism, oreflekterad lydnad osv. än andra nationers barn — en fantastisk föreställning.

Beträffande den historiska upplägningen i detaljer kan det vara tillräckligt att erinra om redogörelsen för tyskarnas utveckling efter första världskriget. På grund av Tysklands nederlag befann sig, sägs det, "dess folkmassa i ett tillstånd som var mycket mottagligt för tan-

Försvar eller motstånds- rörelse

I den nordiska försvarsdebatten, i det hela tunn och föga realistisk, framskyntar stundom en originell form av försvarsnihilism. Det vore, antyder man, i grunden bäst för de små staterna — Danmark är det typiska exemplet — att inte ha något egentligt försvar, att vid ett framtida stormaktskrig motståndslöst låta ockupera sig av en eventuell angripare och att först efter ockupationen genom sabotage och våldshandlingar hävda sin vilja till självständighet. I realiteten, förklarade en ung dansk officer nyligen i en intervju, kan Danmark icke "isolerat försvara sin frihet annat än genom underjordisk och andlig kamp på samma sätt som under det nu avslutade kriget". Den danska tidningen Politiken tog upp synpunkten i en ledande artikel. Förnuftsmässigt vore det i varje fall, synes tidningen mena, bäst att följa den försvarsnihilistiska linjen. Det vore rimligare att använda folkets krafter till en motstånds-rörelse av antydd art än "att låta en del av dessa krafter förstöras i ett känslöbetonat blodsoffer". Tidningen slutade med att uppställa frågan om det på denna punkt vore möjligt att finna en syntes mellan förnuftets och känslans krav.

Tankegången är icke alldeles ny. Under det skede omkring 1930 då negativismen i försvarsfrågan var som starkast i Sverige ifrågasatte ett par svenska socialdemokrater att man skulle slopa varje egentligt försvar och endast genom utdelning av vapen åt enskilda personer förbereda ett slags gerillakrig under en fientlig ockupation. I viss mån var det uppenbarligen traditionella föreställningar om ett milisförsvar som här ånyo framträdde. Att liknande förslag kan möta sympati i våra grannländer efter det andra världskriget är ej ägnat att förvåna. I Norge och Danmark känner man sig med all rätt ha vunnit den ära eller, om man så vill, det goda samvete som följer med handlingar och offer för den egna övertygelsen. Och samtidigt måste de mera klarsynta och realistiska göra den reflexionen att denna vinst uppnåtts till relativt billigt pris. Om de båda länderna haft ett starkt försvar och använt detta, hade, säger man sig, med all säkerhet blodsoffren blivit ojämfröligt mycket större, och även den ekonomiska skadegörelsen hade fått helt andra mått. Varför skall man då icke, resonerar några, använda samma taktik i framtiden? Om den ockuperande parten förlorar kriget, kan man räkna med att återfå sin

självständighet, om den vinner kriget, har man i varje fall icke lidit så stora yttre förluster; i båda fallen visar det sig alltså bäst att utbyta försvaret mot en motstånds-rörelse.

Denna tankegång är emellertid icke blott, såsom Politiken antyder, känslomässigt motbjudande, utan även ur förnuftssynpunkt ohållbar. Först och främst bör understrykas att den utgår från förutsättningen att vederbörande småstats försvar är utan varje betydelse. Denna förutsättning kan ej godtas. Dels kan en småstats försvar avskräcka från angrepp. Dels är det i vissa situationer möjligt att även de små insatser som en liten stat kan göra blir tungan på vågen. Det är exempelvis, såsom ofta påstås, tänkbart att Jugoslaviens och Greklands korta motstånd på våren 1941 föranledde ett avgörande uppskov med det tyska anfallet på Ryssland. Under inga förhållanden har man därför rätt att trösta sig med en absolut förvisning om sin egen betydelselöshet. En sådan hållning är lika irrationell som om den enskilde soldaten vid ett stormangrepp skulle hålla sig undan i tillit till de andras mod och i känslan av att en desertör bland tusentals stridande icke spelar någon roll. Sätillvida är läget här ett annat som en enda soldat icke gärna kan tänkas avgöra bataljen; i realiteten är likvärd parallellen träffande, ty den enskildes exempel kan

bli bestämmande för mangas handlande.

Vidare förutsättes i resonemanget att det underjordiska motståndet vid en ockupation skulle vara någorlunda likvärdigt med ett försvar i vanlig mening. Även denna tanke är påtagligt oriktig. Naturligtvis kan man tänka sig ett försvar så svagt och en motstånds-rörelse så stark att de båda faktorerna blir likställda. Men om försvaret står i någon proportion till motstånds-rörelsen, är det långt mera effektivt än denna. Ingen betvivlar väl att det var till fördel för Tyskland att erövra Danmark och Norge på så kort tid och med så små förluster. Det blev, trots det tappra motståndet, möjligt för tyskarna att i stort sett utnyttja de ockuperade ländernas produktion för sina syften utan motsvarande insatser i folk och materiel. Av beundran för motståndsmännen får man icke förledas till en orimlig över-skattning av deras reella prestationer. Om den nu antydda tankegången vore riktig, borde för övrigt alla stater, små som stora, gå över till vad som kan kallas "ockupationsförsvar", dvs. motstånd först efter ockupation; ingen tror väl att någon nå allvar reflekterar på den utvägen.

är som kunde ge dem förklaringar till det svidande nederlaget". Mas-san behövde därför blott ett tändande ord "uttalat av en fanatikens trovissa stämma för att följa med och komma bort från nuets hopplöshet". Här glöms helt enkelt bort att nazisterna ännu tio år efter det tyska nederlaget var ett parti utan betydelse; det var först den ekonomiska krisen omkring 1930 som i Tyskland liksom i flera andra länder kom extremisterna att spela en central roll.

Alltigenom skildras det tyska folket som om det vore fråga om en enda person med bestämda karaktärsegenskaper. Nazismen och det tyska folket uppfattas som en och samma sak. Därigenom kommer man bort från all vettig historisk undersökning. Då Hitler kom till makten stod endast en minoritet av de tyska valmännen bakom hans parti, och det kan med säkerhet påstås att en stor del av denna minoritet — liksom observatörerna i Sverige, England och andra länder — utgick från att nazismen icke skulle leda till diktatur, långt mindre till en exceptionellt brutal diktatur. Massor av tyskar har, liksom senare motståndsmännen i de ockuperade länderna, valt död eller koncentrationsläger framför underkastelse. Detta utesluter naturligtvis icke att sannolikt motståndet mot diktaturen i Tyskland var mindre än det skulle ha varit i vissa andra länder med en mera långvarig demokratisk tradition.

Dr Hedenberg slutar med att tala om "det tyska övermodet, brutaliteten och förstörelselustan" och att det måste dröja århundraden innan tyskarna kommer upp till de nordiska folkens nivå. Det är en ganska fruktansvärd sak att satser som dessa nedskrivs som truismen av en ärlig och varmt kännande människa och att de mottas med oreflekterat bifall. De visar hur djupt den nazistiska smittan trängt, ty tankegången kan kännetecknas blott som upp och nedvänd nazism. Man talar om tyskarna som nazisterna talade om judarna. Det är värre än en dumhet, ty det leder till att fö-

reställningarna om nationernas inboende godhet eller ondskas, dvs. den grövsta formen av nationalism, upp-ammats och rent av får ett sken av vetenskaplig auktoritet.

H. T.-n